

Gülşenî tekkelerinde, Dede Ömer Rüşenî ve İbrâhîm Gülşenî'nin eserlerinden sonra en çok okunan kitap, Edirne Gülşenî Dergâhı postnişini Sezâî'nin divanıdır. Bu eser, Sezâî'nin mürcüdi La'î Fenâî Efendi'nin divançesiyle birlikte Bulak'ta (1256), *Mektûbât-ı Hazret-i Sezâî* ise *Şerh-i Ma'nevî* ile birlikte İstanbul'da (1289) basılmıştır.

Başta Usûlî olmak üzere Ârifî, Bülendî, Hamdî, Rindî, Semâî, Şifâî, Zaifî gibi birçok şair Gülşenî tekkelerinden feyiz almıştır.

Kendisi de Gülşenî olan Cemâleddin Hulvî'nin *Lemezât* adlı eserinde tarikatın ileri gelenleri hakkında geniş bilgi bulunmaktadır.

Tarikat tarihiyle ilgili kitaplarda, Gülşenîyye'nin Sezâî-yi Gülşenî'ye nisbet edilen Sezâiyye, Hasan Hâletî'ye nisbet edilen Hâletîyye adlı iki şubesi olduğu söylenir. Gülşenîyye, Sezâî Efendi'den sonra onun halifeleri tarafından temsil edilmiştir. Hâletîyye şubesinin kurucusu olarak kabul edilen Hasan Hâletî Efendi ve halifelerine dair kaynaklarda yeterli bilgi yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, tür.yer.; La'î Mehmed Fenâî, *Şerh-i Ma'nevî*, İstanbul 1289, s. 152-157; a.m.f., *Terceme-i Hâl-i Hazret-i Pîr İbrâhîm-i Gülşenî*, İstanbul 1289, s. 1-24; Âşık Çelebi, *Meşârû's-şuarâ*, vr. 44^b; Latîfî, *Tezki-re*, s. 91-92; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, s. 63; Cemâleddin Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye* (haz. M. Serhan Tayşî), İstanbul 1993, s. 523-589; Şemlîzâde Ahmed Efendi, *Şive-i Tarikat-ı Gülşenîyye* (Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb* içinde), tür.yer.; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, 320; X, 243; Sezâî-yi Gülşenî, *Mektûbât*, İstanbul 1289, s. 1-144; a.m.f., *Divan*, Bulak 1256; a.e. (nşr. Şahver Çelikoğlu), İstanbul 1985; Zebîdî, *İkçd*, s. 98; a.m.f., *İthâfû's-sâde*, s. 253; Harîrîzâde, *Tib-yân*, III, 87; Hüseyin Vassaf, *Sefîne*, III, 106-120; Osmanlı Müellifleri, I, 108, 116, 185; Tomar Halvetiyye, s. 48-50; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1953, s. 322-328; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislâm Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1983, s. 192-193; Ahmet Yaşar Ocak, "Kanûnî Sultan Süleyman Devrinde Bir Osmanlı Heretiği: Şeyh Muhyiddin-i Karamânî", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul 1991, s. 473-484; N. Clayer, *Mystiques, état et société*, Leiden 1994, s. 263; Ethem Ruhi Fiğlalı, "İbn Sadrû'd-din eş-Şîrvânî ve İtikâdî Mezhepler Hakkındaki Türkçe Risâlesi", *AÜİFD*, XXIV (1981), s. 249-276; Dorîş Behrens Abouseif, "The Taqiyyat Ibrahim al-Kulshani", *Muqarnas*, V, Cairo 1988, s. 43-60; Pakalın, I, 688; M. Baha Tanman — Ömer Tuğrul İnançer, "Gülşenîlik", *DBİstA*, III, 442-444; Öztuna, *TMA*, I, 53; Mustafa Uzun, "Dede Ömer Rüşenî", *DİA*, IX, 81-83.

MUSTAFA KARA

GÜLŞENNÂME

(گلشن نامه)

Feridüddin Attâr'ın
Mantıku't-tayr adlı eserinin
Gülşehrî (ö. 717/1317'den sonra)
tarafından yapılan
ve aynı adla da tanınan
Türkçe tercümesi
(bk. GÜLŞEHRÎ; MANTIKU't-TAYR).

GÜLZÂR-I İRFÂN

(گلزار عرفان)

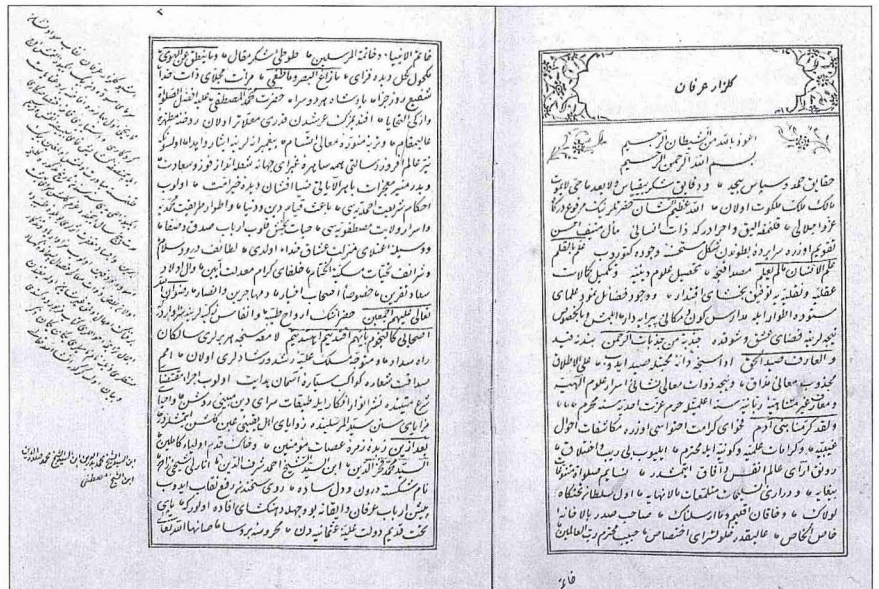
Mehmed Fahreddin Efendi'nin
(ö. 1272/1856)
vefeyât türündeki eseri.

Bursa Enârî (Enarlı, Narlı) Tekkesi şeyhi Seyyid Ahmed Şerefeddin Efendi'nin oğlu olduğu için Enarlı Şeyhîzâde olarak da tanınan Mehmed Fahreddin Efendi (d. 1207/1792), babasının vefatı üzerine (1227/1812) aynı tekkeye postnişin olmuştur. Baldırzâde'nin *Ravza-i Evliya'yâ'sı* ile başlayıp İsmâil Belîğ'in *Güldeste-i Riyâz-ı İrfân-ı* ile devam eden Bursa vefeyâtlarının sonuncusu olan *Gülzâr-ı İrfân* adlı eseri 1263 (1847) yılında tamamlamış ve 27 Receb 1272'de (3 Nisan 1856) vefat ederek tekkesinin hazîresine defnedilmiştir.

Belîğ'in *Güldeste*'siyle Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin Efendi'nin *Gülzâr-ı Sulhâ*'sında yer alan şahıslardan bir seç-

me yaparacak özet bilgiler veren müellif, daha sonra 1196-1257 (1782-1841) yılları arasında vefat edenleri eserine ilâve etmiştir. Kitap on ana bölümle (ravza) sekiz alt bölüme (tabaka) ayrılmıştır. Ancak bu ayrımın hangi esasa göre yapıldığı anlaşılmamaktadır. Birinci bölüm padişahlara, ikinci bölüm şehzadelere, üçüncü bölüm vezirlere, bu bölümde yer alan birinci alt bölüm Molla Fenârî, Molla Yegân, Molla Hüsrev gibi âlimlere, ikinci alt bölüm Anadolu ve Rumeli kazakerlerine ayrılmıştır. Dördüncü bölümde Bursa'da yaşayan meşhur sülûfler ve şeyhler tanıtılmış, üçüncü alt bölümde de aynı konuya devam edilerek bazı dergâhlar postnişinleriyle birlikte ele alınmıştır. Dördüncü alt bölümde birçok süfi ile beraber Emîr Sultan, Abdülatîf el-Kudsi, Ahmed-i İlahî, Üftâde, Seyyid Usûl, Ali Mest Edhemî, Mehmed Emin Nakşibendî, Muhyiddin Bursevî, Ahmed Baba, Cünûnî Ahmed Dede, İsmâil Hakkî Bursevî, Gazzî Ahmed, Şeyh Tâceddin Karamânî gibi, Bursa'daki tasavvufî hayatın önemli simaları menkıbeleriyle birlikte tanıtılmıştır. Beşinci bölüm kadınlara, altıncı bölüm müderrislere, yedinci bölüm meczup ve abdallara, beşinci alt bölüm vâizlere, sekizinci bölüm dersîamlara, dokuzuncu bölüm dedegâna, altıncı alt bölüm imam-hatiplere, yedinci alt bölüm müsişinas ve hânendelere, sekizinci alt bölüm şairlere, onuncu bölüm

Gülzâr-ı İrfân'ın ilk iki sayfası (Âtîf Efendi Ktp., nr. 1923)

GÜLZÂR-İ İRFÂN

değişik mesleklerdeki bazı şahıslara ayrılmıştır.

Yer yer Arapça, Farsça tamlamalarla yüklü ağdalı bir dille yazılan *Gülzâr-ı İrfân*'da bazı şiirlere de yer verilmiştir. Eserin Mevlevî Zeki Dede tarafından istinsah edilen bir nüshası 1271'de (1855) Sultan Abdülmecid'e sunulmuş, bunun üzerine Fahreddin Efendi'nin tekkesi onarılmış ve kendisine ayda 500 kuruş maaş bağlanmıştır. Bu arada kitabın yayımlanması için teşebbüse geçilmişse de bu gerçekleşmemiştir (BA, Dahiliye, nr. 21197).

Diğer Bursa vefeyâtlarına göre oldukça hacimli olan *Gülzâr-ı İrfân*'ın iki nüshası bilinmektedir (Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1098, 383 varak; Âtif Efendi Ktp., nr. 1923, 362 varak). Aslı kayıp bir nüshasının fotokopisi Mustafa Kara'nın özel kütüphanesindedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Fahreddin, *Gülzâr-ı İrfân*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Şer'iyye, nr. 1098; BA, Dahiliye, nr. 21197 (Zilkade 1271 tarihli arz tezkeresi); Gazizâde Abdülâtilif, *Hulâsâtü'l-vefeyât*, İÜ Ktp., TY, nr. 224, vr. 22^b, 27^b, 29^b; a.mlf., *Ravzatü'l-müflihûn*, Bursa Eski Yazma ve Basma Eserler Ktp., Orhan, nr. 1041, vr. 27^b; Mehmed Râsîd, *Zübdetü'l-vekâyi' der Belde-i Celile-i Burûsa*, Millet Ktp., Tarih, nr. 89, 302, 778; Mehmed Şemseddin, *Yâdigâr-ı Şemsî*, Bursa 1332, s. 123-124; Osmanlı Müellifleri, II, 103; İzzâhu'l-meknûn, II, 376; TCYK, s. 680-681; Tayyib Gökbilgin, "Bursa'da Kuruluş Devrinin İlim Müesseseleri, İlim Adamları ve Bursa Tarihçileri Hakkında", *Necatî Lugal Armağanı*, Ankara 1968, s. 272; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 408-409; Babinger (Üçok), s. 289, 341; Abdülkerim Abdülkadiroğlu, *Bursalı İsmail Belîğ*, Ankara 1985, s. 114-115; Mustafa Kara, *Bursa'da Tarihî Katlar ve Tekkeler*, Bursa 1990, s. 58; "Gülzâr-ı İrfân", *TDEA*, III, 401; "Mehmed Fahreddin", a.e., VI, 207.

MUSTAFA ERKAN

GÜLZÂR-ı SAVÂB

(گلزار صواب)

Nefeszâde İbrâhim'in

(ö. 1060/1650)

hat sanatı

ve malzemelerine dair eseri.

Müellif, eserin yazılış sebebinin açıkladığı bölümde zamanının büyüklerinden bir zatın hattatların hal tercümeleriyle âhar, mürekkep, boya, kâğıt ve kalem hakkında kendisinden bir eser yazmasını istemesi üzerine bu kitabı kaleme aldığını söyler.

IV. Murad'a sunulan eser bir fasıl ve iki babdan oluşmaktadır. "Tabakâtü'l-

küttâb" adı verilen fasılda hattın ve kitâbetin fazileti, menşei ve aklâm-ı site konusunda bilgi, ayrıca İbn Mukle, İbnü'l-Bevvâb, Yâkût el-Müstâ'simî ve Şeyh Hamdullah gibi büyük sanatçılardan başlayarak kendi dönemine kadar yetişen hattatlarla meşhur İran ve Osmanlı nesta'lik hattatlarından toplam kırk yedi kişinin biyografileri yer almaktadır. Bu bilgiler, müellifin hattatlığının yanında hat sanatının tarihçesi ve nazariyatı konusunda da iyi bir araştırmacı olduğunu göstermektedir.

Gülzâr-ı Savâb'in asıl önemli kısmı, iki babdan meydana gelen "Risâle-i Midâdiyye ve Kırtâsiyye" başlıklı bölümüdür. Birinci babda kâğıdın boyanması ve âharlanmasıyla ilgili teknik bilgiler ve formüller yer alır. İkinci babda is (düde) elde etme ve mürekkep yapma usulleri, kalem, tıraş, mikatta, kâğıt ve kalem ve özellikleri anlatılmaktadır. Eserin bu kısmı hat sanatı ve tezhip, minyatür gibi tezyinî sanatlarla uğraşanların yanı sıra kâğıt ve mürekkeple teknik açıdan meşgul olanlar ve tarihî eser restorasyonu yapanlar için de çok değerli bilgiler ihtiva eder.

Eserin İstanbul kütüphanelerinde *Gülzâr-ı Savâb*, *Kitâb-ı Küttâb*, *Tabakât-ı Küttâb* ve *Risâle-i Midâdiyye ve Kırtâsiyye* adlarıyla kayıtlı çeşitli yazma nüshaları bulunmaktadır (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1232, Hazine, nr. 1293, 1759, Yeniler, nr. 4003; Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. T. 807, 808; İÜ Ktp., TY, nr. 3794/2; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2547/1, Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 1232, 1234, Hacı Mahmud Efendi, nr. 5267, Hafid Efendi, nr. 292,

293, Âşir Efendi, nr. 289/1, Murad Molla, nr. 1535; Âtif Efendi Ktp., nr. 2853; Arkeoloji Müzesi Ktp., nr. 1243).

Gülzâr-ı Savâb'in birinci kısmı "Tuhfetü'l-küttâb ve minhatü't-tüllâb" adıyla 1181'de (1767) Kadızâde Ahmed b. Halîl tarafından kısaltılmıştır (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 450).

Eserin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (Emanet Hazinesi, nr. 1232), Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin tarafından 1151'de (1738) istinsah edilmiş nüshası, İstanbul kütüphanelerinde mevcut diğer on sekiz nüsha ile karşılaştırılarak Kilisli Rifat Bilge tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1938). Kilisli Rifat bu neşir sırasında *el-Fihrist*, *Şubhu'l-a'şâ* ve *Mevzûâtü'l-ulûm* gibi eserlere dayanarak tashihler yapmış ve dipnotlar ilâve etmiştir. Çalışmaları esnasında Kâmil Akdik, Tuğrakes İsmail Hakkı Altunbezer ve M. Necmeddin Okyay gibi sanatçıların görüşlerini de alan Kilisli Rifat, "Risâle-i Midâdiyye ve Kırtâsiyye" kısmının sonuna "Lâhika" başlığı altında, *Gülzâr-ı Savâb*'in çeşitli yazma nüshalarına ilâve edilmiş olan âhar ve mürekkep formüllerini de eklemiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Nefeszâde İbrâhim, *Gülzâr-ı Savâb* (nşr. Kilisli Muallim Rifat), İstanbul 1938; Suyulcuzaade, *Devhatü'l-küttâb*, s. 5; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 42, 545; Habîb, *Hat ve Hattâtân*, İstanbul 1305, s. 88; Osmanlı Müellifleri, I, 168; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 419; II, 3-4; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 397-399; Abdülhamid Tüfekçioğlu, *İstanbul Kütüphanelerinde Hat Sanatı ile İlgili Yazma Eserler* (yüksek lisans tezi, 1994), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 79-80.

HİDAYET YAVUZ NUHOĞLU

GÜLZÂR-ı SULEHÂ

(گلزار صلحاء)

Eşrefzâde Ahmed Ziyâeddin'in

(ö. 1198/1784)

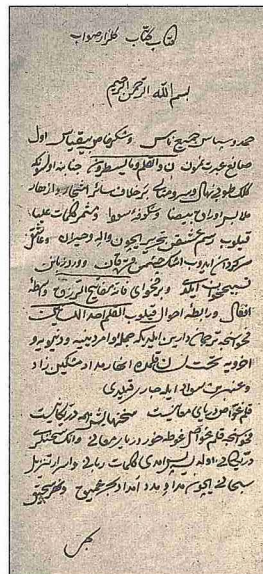
Bursa'da vefat eden şeyh, vâiz, müderris, şair ve hattatların hal tercümelerine dair eseri

(bk. EŞREFZÂDE AHMED ZİYÂEDDİN).

GÜMRÜK

Ticaret mallarının devletler arası, bazan da devlet içi sınırlardan geçişinde alınan vergi.

Câhiliye devri Arapları arasında meks (çoğulu mükûs), uşûr gibi adlarla anılan ve uygulanış şeklienden gümrük vergisi (gümrük resmi) yerine de geçtiği anlaşılır.

Gülzâr-ı Savâb'ın ilk sayfası (TSMK, Emanet Hazinesi, nr. 1232)